

Stockholm den 1 mars 2017

Till

Utbildningsdepartementet
Regeringskansliet
103 30 Stockholm

Dnr. U2016/04660/GV

Riksförbundet Attention's remissvar över betänkandet "En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning" (SOU 2016:77)

Riksförbundet Attention är en intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) och deras familjer. Vi företräder personer med egna funktionsnedsättningar, anhöriga och personal som möter våra grupper inom t.ex. skola, vård, socialtjänst, arbetsförmedling och försäkringskassa. Bland våra medlemmar finns personer med ADHD, autismspektrumtillstånd/Aspergers syndrom, Tourettes syndrom och språkstörning samt personer med nedsatt förmåga att läsa, skriva och räkna.

Vi har tagit del av betänkandet och vill framföra följande synpunkter.

Ur Riksförbundet Attention's synvinkel har utredningen tagit sig an väldigt viktiga frågor. Att ha en gymnasieutbildning är idag viktigare än någonsin. Det är viktigt för individen och individens möjligheter till arbete och egen försörjning, men också ur ett samhällsperspektiv. Att skolan ger eleven förutsättningar att ta till sig undervisningen och är tillgänglig för alla elever är av avgörande betydelse. Elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar möter ofta svårigheter i sin skolsituation med brister i bemötande, stöd och anpassningar. Vi erfar att kunskapen om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar behöver stärkas hos skolans personal och vi tror att en ökad kunskap om funktionsnedsättningar, elevers olika behov och förutsättningar, gedigna kartläggningar och stödinsatser utifrån identifierade behov skulle öka genomströmningen i gymnasieskolan.

I betänkandet finns flera bra förslag, men också förslag som handlar om ökade krav såsom krav på föräldramedverkan. Vi ställer oss frågande till om det är rätt väg att gå för att nå de elever som faller ifrån. Vi hade hellre sett ett ökat fokus på hur en tillgänglig lärmiljö skapas där alla får förutsättningar att lyckas. Där ett medvetet ledarskap, både från rektor och skolchef, är viktiga delar i skapandet av hållbara lösningar där kompetensutveckling och tydliga samarbetsstrukturer mellan skolans personal och mellan skolan och externa aktörer, blir självklarheter. I vårt eget nyligen avslutade projekt Min skola ser vi att bara en ökad dialog med eleven kan lösa många svårigheter.¹

---

¹ Läs mer på: <http://attention-riks.se/npf/skolportal/>

Vi tycker också att det är bra att rektorns ansvar för att se till att upprepad eller längre frånvaro utreds och förtydligas samt att skolans ansvar för att aktivt förebygga och motverka studieavbrott förtydligas med ett ökat ansvar för huvudmannen att vidta åtgärder. Det är viktigt att huvudman och skolledning tar fram strukturer som ser till att det finns ett förebyggande arbete på skolan som minskar risken att elever hamnar i frånvaro och studieavbrott. Vår erfarenhet är att brister i stöd leder till frånvaro för många elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Det säger sig självt att när man inte klarar av tillvaron i skolan eller får förutsättningar att lära sig, leder till sämre självkänsla, trötthet och känslor av misslyckanden. Föreslagna ändringar är bra, men det behövs också tydliga vägar för att nå dit. Här ser vi tydliga strukturer, samarbetsformer och mål samt kompetensutveckling i bland annat neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som viktiga komponenter.

När det gäller förslaget om ett förändrat kommunalt aktivitetsansvar tycker vi att det är bra att i första hand motivera eleven att påbörja eller återuppta studier i gymnasieskolan. Samtidigt är det viktigt att lyssna in ungdomens behov och orsakerna till att personen inte är i utbildning. Många med NPF har en tuff tid i grundskolan bakom sig med brister i bemötande och stöd, som för en del kan ha lett till både utbrändhet och sjukskrivning. Dessa negativa erfarenheter kan bidra till en ökad sårbarhet för ytterligare misslyckanden. Det är därför viktigt att man i de här mötena lyssnar in individen och individens behov och undersöka vilka olika möjligheter som finns. Påbörjar eleven en utbildning är det viktigt att kommunen ser till att rektor och skolans personal gör utbildningen tillgänglig och att undervisningen anpassas efter elevens behov.

25.2 Krav på vårdnadshavares medverkan och elevers engagemang och närvaro

Flertalet av utredningens förslag syftar till att minska studieavbrotten i gymnasieskolan och att ge alla elever förutsättningar att nå utbildningens mål. För att de åtgärder som utredningen föreslår ska bli verkningfulla behöver vårdnadshavare understödja ungdomens skolgång. Eleverna måste också engagera sig och delta aktivt i sin utbildning.

Förslag:

- 1. Vårdnadshavare ges ett medverkansansvar. Krav ska införas på vårdnadshavarnas aktiva medverkan till att en ungdom påbörjar och deltar i en gymnasieutbildning.*
- 2. En elev i gymnasieskolan ska närvara och utifrån sina förutsättningar delta aktivt i den verksamhet som anordnas inom ramen för den avsedda utbildningen. Eleven får endast vara frånvarande om eleven har giltigt skäl att utebli.*

Attention avstyrker förslaget om att vårdnadshavaren ska ges ett medverkansansvar. Självklart tycker vi att det är viktigt att vårdnadshavarna är engagerade i barnets utbildning och stödjer barnet i skolgången. Men för våra elevgrupper ser vi att föräldrarna får dra ett alldeles för tungt lass. När skolan inte förmår att möta elevernas behov med anpassningar och stöd som de har rätt till enligt skolförfattningarna måste föräldrarna ligga på skolan och kämpa för sådant som borde vara självklarheter. Attentions senaste skolenkätundersökning som genomfördes under hösten 2015⁴ visar att brister i stödet får negativa konsekvenser för hela familjen. Mer än hälften (52 %) av föräldrarna uppger att brister i stöd lett till att de gått ned i arbetstid och sex av tio (64 %) har fått sämre hälsa. Konsekvenser som det bristande stödet får för eleverna är bland annat eftersläpning i andra ämnen (57 %), ovilja att gå till skolan (48 %), sänkt betyg (40 %), brister i läs- och skrivförmåga (38 %), mobbning (20 %) och hela 19 % har angett att barnet tvingats byta skola.

Även andra undersökningar som Attention gjort på senare år visar på att sjukskrivningar och minskad arbetstid är vanligt bland föräldrar som har barn med NPF. En enkätundersökning som genomfördes i november 2013 bland föräldrar till barn med Aspergers syndrom/autismspektrumtillstånd visade att nära hälften (47 %) är eller har varit sjukskrivna av orsaker som föräldrarna själva kan härleda till barnets funktionsnedsättning och nära en fjärdedel (24 %) uppgav sig vara på väg in i sjukskrivning.⁵

⁴ ”Förfarande svår skolgång för många elever med NPF” – en undersökning om hur barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har det i skolan och hur det påverkar familjen, Riksförbundet Attention 2016.

⁵ <http://attention-riks.se/2014/03/rapport-till-slut-tar-man-slut/>.

Vår erfarenhet är att det ofta är bristande kunskap om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som gör det svårt för elev och föräldrar att få sina behov tillgodosedda.

Vi anser att fokus bör ligga på att skolan får förutsättningar att följa lagstiftningen och erbjuda eleverna en tillgänglig utbildning. Skolan behöver bli bättre på att möta elever med funktionsnedsättning och skapa en lärmiljö som är tillgänglig för alla, göra kartläggningar och sätta in insatser efter behov. Förväntningarna på eleverna behöver öka liksom att sätta utbildningen i ett sammanhang som blir motiverande för eleverna.

Elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har ofta negativa upplevelser av grundskolan på grund av bristande bemötande och stöd, vilket kan ha lett till en omfattande frånvaro och för en del även utbrändhet och sjukskrivning. För att krav på elevens aktiva deltagande ska kunna uppställas på det sätt som föreslås behöver också skolan skapa förutsättningar för ett sådant ansvarstagande, dvs. möta upp med individanpassningar och stöd.

25.4 Planering av utbildning och undervisningstid

Förslag:

- 1. Den minsta garanterade undervisningstiden utökas till viss del, detta till följd av ytterligare behov av lärarledd tid på yrkesprogrammen. Ökningen avser även viss lärarledd tid för gymnasiearbetet på alla nationella program. Det kan därutöver finnas skäl att överväga ytterligare utökningar av undervisningstiden på sikt.**
- 2. Huvudmannen ska följa upp och redovisa den faktiska undervisningstid som eleverna har erbjudits, och i den individuella studieplanen ska den faktiska undervisningstid som varje elev har erbjudits redovisas.**
- 3. Skoldagarna ska vara sammanhållna och elevernas skolarbete ska fördelas jämnt över dagen.**
- 4. Grundskolan och gymnasieskolan ska sträva efter ett förtroendefullt samarbete. En systematisk överlämning ska göras när eleverna övergår från grundskolan till gymnasieskolan. Överlämningen avser relevanta uppgifter som kan behövas för att underlätta elevernas övergång till gymnasieskolan.**

När man talar om garanterad undervisningstid, om en utökning av undervisningstiden och uppföljning av undervisningstid, är det relevant att även beröra tillgängligheten av dessa undervisningstimmar. För den elev som närvarar under en lektion som hen inte kan ta del av, skulle lektionen lika gärna kunnat utebli. Eleven får inte förutsättningar att lära sig det som hen ska, istället skapar det sannolikt bara trötthet och sämre självkänsla hos eleven.

Attention ser positivt på förslaget om att skoldagarna ska vara sammanhållna. Vi vill samtidigt göra utredningen uppmärksam på att längre raster kan vara viktig tid för återhämtning för elever, däribland elever med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, som kan uppleva skolans miljö som påfrestande och uttröttande att vara i. Många elever kan också behöva längre tid för att förflytta sig mellan olika klassrum och där korta raster riskerar att skapa stress och svårigheter att delta i gemenskapen. Det är viktigt att schema och skolans miljö skapar goda förutsättningar för alla elever att vistas i skolan och klara av kunskapsinhämtningen i skolan.

Attention tillstyrker förslaget om att systematiska överlämningar ska göras när elever övergår från grundskolan till gymnasieskolan. Idag brister överlämningar alltför ofta, som också utredningen påpekat, vilket kan leda till att eleven går miste om det stöd och de anpassningar man tidigare haft och får onödiga svårigheter i skolsituationen. Vi vill emellertid framhålla att systematiska överlämningar bör ske även vid andra övergångar som kan bli aktuella under gymnasietiden, till exempel vid byte från en gymnasieskola till en annan. Utredningen bedömer vidare att det är rektorn vid gymnasieskolan som bör efterfråga uppgifterna från den grundskola som eleven tidigare gått i. Med anledning av det vill Attention betona vikten av att grundskolan i god tid tillsammans med eleven förbereder en överlämning till gymnasieskolan. Det finns då också möjlighet att göra eleven delaktig i vilket stöd som eleven behöver och kan komma att behöva i den nya skolan, samt förbereda eventuella samtycken så att stödet är på plats i så god tid som möjligt på den nya skolan. Grundskolans ansvar att

förbereda överlämning och kontakta elevens nya skola för att möjliggöra en smidig och effektiv överlämning som eleven varit delaktig i måste tydliggöras.

I betänkandet anges att bristfälliga överlämningar kan handla om att gymnasieskolan vill bilda sig en egen uppfattning om eleven utan att bedömningen påverkas av det som hänt i grundskolan (s. 687), en erfarenhet som Attention också har. Attention vill dock betona vikten av att bra överlämningar görs så att eleverna får en bra start i gymnasieskolan där deras behov möts redan från början. Det är också viktigt att nödvändig information om elevens behov i undervisningen kommer samtliga lärare till del så att eleven får adekvat stöd och bemötande oberoende av lärare eller ämne.

25.5 Undervisningen och alla elevers utveckling mot målen

Skolan behöver arbeta elevcentrerat. Genom en strukturerad undervisning ska eleverna ges ett kontinuerligt och aktivt lärarstöd för att kunna nå utbildningens mål. Samverkan mellan elevhälsa, studie- och yrkesvägledning samt lärare behöver stödjas.

Förslag:

- 1. Alla elever ska ha en mentor som samlat ska följa elevens utveckling och studiesituation.*
- 2. I likhet med vad som gäller i grundskolan ska bestämmelser om strukturerad undervisning gälla även i gymnasieskolan.*
- 3. En främjandeinsats för kompetenssamverkan mellan elevhälsa, studie- och yrkesvägledning samt lärare bör genomföras.*

Attention ser positivt på förslaget om mentorer, men vill samtidigt framhålla vikten av att relationen mellan elev och mentor är god för att den ska fungera som tänkt. Om inte tillräcklig kunskap om NPF finns hos en mentor, är det viktigt att behovet av kompetensutveckling tillgodoses.

Attention tillstyrker förslaget om att bestämmelserna om strukturerad undervisning ska gälla i gymnasieskolan såväl som i grundskolan, men vill betona att det då är viktigt att skolorna och huvudmännen faktiskt också sätter igång ett kvalitetsarbete som handlar om att skapa en verklig struktur för eleverna.

Attention välkomnar en främjande insats för kompetenssamverkan mellan elevhälsa, studie- och yrkesvägledning samt lärare. I arbetet med att skapa en tillgänglig lärmiljö för alla är det förebyggande arbetet helt avgörande. Här behöver kunskapen om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar stärkas inom elevhälsan. När en sådan här satsning genomförs är det därför viktigt att kommunen/styrelsen för de fristående skolorna säkerställer att spetskompetens inom NPF finns inom elevhälsan och att den finns i en omfattning som motsvarar skolans behov. För att möta behovet hos elever med språkstörning behöver också tillgång till logopedkompetens med skolkompetens och kompetens om språkstörning finnas. Det är också viktigt att rektor och huvudman involveras eftersom det är de som ska bygga upp de strukturer som behövs för att det förebyggande arbetet ska fungera och inte bli beroende av enskilda eldsjäljar.

25.6 Stödåtgärder i gymnasieskolan

Stödåtgärder ska präglas av en helhetssyn på elevens kunskapsutveckling och skolan behöver erbjuda en bredd av stödåtgärder. Elever ska successivt ta mer ansvar men inte lämnas ensamma att t.ex. söka anpassningar och särskilt stöd. Bestämmelserna om stöd i gymnasieskolan behöver anpassas eftersom de i huvudsak utvecklats med avseende på grundskolan.

Förslag:

- 1. Stöd ska planeras så att det kan ges med utgångspunkt i elevens utbildning i dess helhet och inte enbart per kurs, för att vara ändamålsenligt och för att motverka fragmentisering i utbildningen.*
- 2. Krav ska ställas på att de elever som är i behov av stöd ska få detta, med den variation av stödåtgärder som eleverna behöver.*
- 3. Bestämmelserna om vad som kan utgöra extra anpassningar, särskilt stöd och andra anpassningar i gymnasieskolan ska tydliggöras.*

4. Beslut om förlängd undervisningstid innebär en pedagogisk bedömning och ska därför fattas av rektorn.

5. I likhet med vad som gäller i grundskolan ska resursfördelningen vara anpassad till lärarnas bedömningar av elevernas behov av stöd.

Attention tillstyrker förslaget som innebär att stödet till eleverna ska ges med utgångspunkt i utbildningen i dess helhet och inte enbart per kurs. Elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar behöver ofta samma eller liknande stöd oavsett vilket ämne eller kurs det handlar om. Exempel på stöd kan vara att få instruktioner på ett särskilt sätt, att kunna stänga ute intryck med hjälp av hörselkåpor eller musik i öronen, tekniska hjälpmedel, förståelse för att man kan behöva lämna klassrummet en stund för att kunna upprätthålla koncentrationen.

För att eleven ska kunna få det stöd som eleven behöver är det viktigt att information om bemötande, stöd och anpassningar finns hos elevens samtliga lärare. Detta kräver att det finns en organisation på skolan som ser till att stödet tillgodoses. Skolinspektionens granskning av skolsituationen för elever i gymnasieskolan med funktionsnedsättning⁶ visade på att personalen sällan har rutiner och system som säkerställer att elever med funktionsnedsättning får en likvärdig utbildning. Personalen räknar istället med att eleverna själva ska informera dem om eventuella svårigheter och om något inte fungerar.

Attention tillstyrker också förslaget som innebär att krav ska ställas på att de elever som är i behov av stöd ska få detta, med den variation av stödåtgärder som eleverna behöver. Vi välkomnar också förslaget som innebär att Skolverket bör få i uppdrag att genomföra en satsning på kompetensutveckling när det gäller stöd i gymnasieskolan. Vi anser att en sådan satsning behöver innehålla utbildning om specialpedagogik, bemötande, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och de pedagogiska konsekvenserna av dessa.

Attention tillstyrker att i likhet med vad som gäller i grundskolan ska resursfördelningen vara anpassad till lärarnas bedömningar av elevernas behov av stöd.

25.7 Enhetliga behörighetskrav till nationella program

Elever på de nationella programmen behöver ha goda förkunskaper som gör dem väl rustade för att fullfölja sina studier. Att påbörja en utbildning utan tillräckliga förkunskaper kan innebära svårigheter att nå målen. Introduktionsprogrammen har en mycket viktig funktion för att rusta de elever som inte har tillräckliga förkunskaper för att börja på ett nationellt program.

Förslag:

1. Behörighetskraven till gymnasieskolans nationella program ska vara enhetliga, sett till antal godkända betyg. Krav på godkända betyg i minst tolv ämnen från grundskolan ska gälla för behörighet till samtliga nationella program. De regler som gäller i dag om vilka specifika ämnen som ska ingå bland de godkända ska kvarstå.

Återigen vill vi framhålla vikten av skolan har kompetens och kapacitet att skapa en tillgänglig undervisning för de elever som möter svårigheter i skolsituationen. För elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar kan den intellektuella begåvningen vara god, men på grund av att miljö och uppgifter inte är anpassade utifrån deras behov får de ofta svårigheter i skolan vilket kan leda till skolmisslyckanden och lägre betyg. Det är också ganska vanligt att ha en ojämn begåvningsprofil, vilket betyder att man har lättare för vissa ämnen och svårare för andra. Att se till varje elevs förutsättningar och behov är nyckeln för att öka andelen elever som klarar av gymnasieskolan. Att höja behörighetskraven även till yrkesprogrammen kan leda till svårigheter för dem som just har denna ojämn begåvningsprofil, dvs. de som kan prestera bra inom vissa områden, men möter stora svårigheter inom andra. Grundskolan och gymnasieskolan hänger ihop. Det som sker i grundskolan är

⁶ Skolsituationen för elever med funktionsnedsättning i gymnasieskolan, Skolinspektionen 2010:4

viktigt för de krav som ställs inom gymnasieskolan. Om behörighetskraven ska öka för gymnasieskolan (yrkesprogrammen), behöver det mötas upp med bättre stödinsatser inom grundskolan. Vi kan inte begära av skoltrötta elever att även gå ett eller ett par år extra på ett introduktionsprogram för att grundskolan inte haft tillräcklig kompetens och kapacitet.

Skolan behöver också bli bättre på att upptäcka och ge stöd även till elever som presterar i enlighet med målen, men som ändå behöver stöd. För att stödja och ge adekvata insatser för den här gruppen elever behövs ökad kunskap om funktionsnedsättningar och vilka konsekvenser de får samt kunskap i anpassningar och bemötande.

25.8 Möjlighet till undantag från vissa behörighetskrav

Vissa elever, bl.a. nyanlända elever som går på introduktionsprogram är nära behörighet när åldersgränsen för att påbörja en utbildning på ett nationellt program infaller. Det finns skäl att införa en möjlighet till undantag från vissa behörighetskrav för sådana elever.

Förslag:

1. En elev som går på ett introduktionsprogram och som vid utgången av det första kalenderhalvåret det år eleven fyller 19 år eller senare saknar godkänt betyg i ett eller två ämnen men i övrigt uppfyller behörighetskraven till ett nationellt program ska ändå anses behörig om eleven bedöms ha förutsättningar att klara studierna på programmet. Eleven har i sådana fall möjlighet att påbörja ett nationellt program senast det första kalenderhalvåret det år eleven fyller 20 år.

Attention tillstyrker förslaget och menar att en sådan möjlighet måste vara öppen även för elever med funktionsnedsättning.

25.9 Grundläggande och särskild behörighet på yrkesprogram

Yrkesprogrammen behöver utvecklas och ge bredare möjligheter för att i högre grad möta ungdomars varierande intressen och framtidsmål. Utredningen bedömer att åtgärder som stärker möjligheterna till grundläggande och särskild högskolebehörighet kan utveckla yrkesprogrammen och göra dem mer attraktiva för fler elever med intresse för ett yrkesområde. Yrkesinnehållet bör så långt möjligt värnas, och det ska finnas rika möjligheter för elever att få gedigna yrkeskunskaper.

Förslag:

*1. Alla yrkesprogram ska ge högskolebehörighet i sitt grundupplägg. Elever ska kunna välja bort de kurser som leder till högskolebehörighet genom aktiva val.
2. Yrkesprogrammen ska ge fler möjligheter. Eleverna ska ha rätt till utökat program för att läsa antingen kurser som leder till särskild behörighet eller yrkeskurser.*

Attention tillstyrker förslaget att alla yrkesprogram ska ge högskolebehörighet i sitt grundupplägg. Att elever ska kunna välja bort de kurser som leder till högskolepoäng behöver tydligt informeras och hur man i så fall går till väga, så att de som inte vill läsa de kurserna inte heller behöver det.

25.10.3 Krav på viss APL på ekonomiprogrammets inriktning handel samt teknikprogrammets inriktning produktionsteknik

De inriktningar på högskoleförberedande program som helt eller i huvudsak består av yrkeskurser bör ges en starkt anknytning till arbetslivet genom krav på arbetsplatsförlagt lärande (APL).

Förslag:

1. Krav på minst fyra veckors arbetsplatsförlagt lärande (APL) ska ställas när det gäller ekonomiprogrammets inriktning handel samt teknikprogrammets inriktning produktionsteknik.

När det gäller arbetsplatsförlagt lärande vill vi betona vikten av att skolan ser till att arbetsplatsen är tillgänglig för de enskilda eleverna som ska vistas på arbetsplatsen. Det kan handla om allt från den fysiska arbetsplatsen till den pedagogiska och den sociala. För personer med neuropsykiatriska

funktionsnedsättningar är typiskt sett tydliga strukturer viktiga, liksom tydliga instruktioner och arbetsuppgifter. Det är viktigt att det arbetsplatsförlagda lärandet leder till goda erfarenheter för såväl elev som arbetsgivare.

25.12 Ett estetiskt ämne

Alla elever på nationella program i gymnasieskolan bör läsa ett estetiskt ämne. Utredningen bedömer att det för detta ändamål är möjligt att i viss mån utöka kunskapsinnehållet i de nationella programmen.

Förslag:

- 1. Ett estetiskt ämne ska ingå bland de gymnasiegemensamma ämnena i alla nationella program. Det ska vara möjligt att välja mellan olika estetiska ämnen och dessa ämnen bör i huvudsak vara ämnen som kan anses som centrala estetiska bildningsämnen.*
- 2. Endast ämnesstudierna på nationella program ska anges i gymnasiepoäng. Gymnasiearbetet har en annan karaktär än gymnasieskolans ämnen och kurser och ska inte längre anges i gymnasiepoäng. Gymnasiearbetet ska även fortsättningsvis genomföras inom ramen för utbildningen. För detta ändamål bör den minsta garanterade undervisningstiden utökas.*

Att göra något lustfyllt som man själv får välja kan bidra till återhämtning för elever som upplever skolmiljön i övrigt som ansträngande och svår. Attention tror att införandet av ett valfritt estetiskt ämne kan vara gynnsamt för många elever inom vår målgrupp.

25.13 Ett mer ändamålsenligt utbud av introduktionsprogram

Utbudet av introduktionsprogram ska göras tydligare och elever ska ges bredare valmöjligheter vad gäller att inrikta sig mot ett nationellt program.

Förslag:

- 1. Programinriktat individuellt val ska även kunna inriktas mot ett högskoleförberedande program och därmed erbjuda bredare möjligheter för elever som har vissa godkända betyg.*
- 2. Preparandutbildningen avvecklas.*

Attention tillstyrker förslaget att programinriktat individuellt val även ska kunna inriktas mot ett högskoleförberedande program och därmed erbjuda bredare möjligheter för elever som har vissa godkända betyg.

25.14 Tydligare förutsättningar för elever på introduktionsprogram

Elever på introduktionsprogram ska ges bättre förutsättningar att nå målen för sin utbildning och gå vidare till studier på nationella program, andra studier eller arbetsmarknaden.

Förslag:

- 1. Elevens rätt till heltidsstudier på introduktionsprogram ska förtydligas så att eleven har rätt till minst 23 timmar garanterad undervisningstid i veckan.*
- 2. Möjligheterna att minska omfattningen av elevens studier ska tillämpas restriktivt.*

Det är beklagligt att läsa om de brister som finns inom introduktionsprogrammen i att möta varje enskild elev. En tillgänglig lärmiljö kan vara det som ger eleverna möjlighet att gå vidare till ett nationellt program. Att förutsättningarna är goda bör vara A och O, för att förhindra kanske ännu ett skolmisslyckande.

Attention tillstyrker förslaget om att elevens rätt till heltidsstudier på introduktionsprogrammen förtydligas så att eleven har rätt till minst 23 timmar garanterad undervisningstid i veckan. Samtidigt måste det finnas möjligheter att vid behov kunna minska antalet undervisningstimmar. Vi ser därför positivt på att utredningen särskilt lyfter fram att ett sådant särskilt skäl kan vara ”att en elev har svårt att klara heltidsstudier på grund av funktionsnedsättning eller neuropsykiatrisk problematik som trots stöd och anpassningar går ut över elevens möjlighet att orka vistas i skolmiljön på heltid”. Personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning lever med en ökad sårbarhet och känslighet för stress.

Många elever med NPF möter svårigheter i sin skolsituation på grund av att skolmiljön inte är tillgänglig. Pågår situationen under en längre tid riskerar det att leda till utbrändhet och sjukskrivning. Vår målgrupp är också överrepresenterad när det gäller problematisk skolfrånvaro. Det i sin tur leder till en ökad känslighet och det är viktigt att skolan lyssnar in elevens behov och anpassar utifrån de behov som finns, inkluderat utbildningens omfattning i tid.

25.15 Ett mer varierat utbildningsinnehåll i introduktionsprogrammen

Introduktionsprogrammets utbildningsinnehåll ska breddas och möjligheterna att läsa gymnasiekurser ska öka.

Förslag:

- 1. Individuellt alternativ ska innehålla hela eller delar av gymnasiekurser om eleven har förutsättningar för att läsa sådana kurser.*
- 2. Undervisningen på språkinträdning får bedrivas i enbart svenska eller svenska som andraspråk i högst två månader om det inte finns synnerliga skäl.*
- 3. Det tydliggörs att arbetsplatsförlagt lärande (APL) får ingå på språkinträdning. Förslaget betonar möjligheten att inrätta olika utbildningsspår inom språkinträdning.*

Attention ser positivt på att utredningen föreslår att individuellt alternativ ska innehålla hela eller delar av gymnasiekurser om eleven har förutsättningar för att läsa sådana kurser. Vi instämmer i utredningens bedömning att elever som begränsas till att enbart läsa de grundskoleämnen de tidigare misslyckats med i grundskolan riskerar att finna utbildningen mindre motiverande eftersom den påminner om tidigare misslyckanden. Samtidigt vill vi trycka på behovet av lärare som är insatta i de pedagogiska konsekvenserna av neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och som kan anpassa undervisningen utifrån individens behov samt engagera och motivera.

25.16 Tydligare struktur och bättre dokumentation för elever på introduktionsprogram

Elever på introduktionsprogrammen ska få en tydligare struktur och en bättre dokumentation av sin utbildning, i syfte att underlätta för såväl elevens övergångar som framtida nationell uppföljning och kvalitetssäkring av programmen.

Förslag:

- 1. Innehållet i utbildningsplanen ska preciseras.*
- 2. Innehållet i den individuella studieplanen ska preciseras vad gäller elever på introduktionsprogram.*
- 3. Eleven ska ha rätt att fullfölja utbildningen hos huvudmannen enligt utbildningsplanen och den individuella studieplanen. Detta ska även gälla i den nya hemkommunen om eleven flyttar till en annan kommun.*
- 4. Elevens dokument efter introduktionsprogram ska få ett tydligare innehåll och en tydligare innebörd.*

Attention tycker att det är bra att utredningen vill se över den individuella studieplanen. Om den individuella planen ska fungera som ett planeringsunderlag för elev och lärare kan avsnittet ”andra insatser som är gynnsamma för elevens kunskapsutveckling och som är avsedda att ingå i utbildningen” behöva utvecklas. Vi anser att fler uppgifter behöver finnas med i den här planen som ska vara ett bra underlag för elev och lärare i utbildningen för eleven.

I de årskurser där betyg inte sätts har elever rätt till en individuell utvecklingsplan (IUP) där extra anpassningar dokumenteras för att säkerställa elevernas stödbehov och utbildning. När det handlar om stödinsatser i gymnasieskolan finns inte motsvarande dokument, däremot är det lika viktigt att stödinsatser dokumenteras så att de följs av elevens samtliga lärare, utvärderas och följs upp. Samt, inte minst förs vidare, exempelvis i samband med skolövergångar. Att eleven är delaktig i upprättande ser vi som avgörande för att den ska få avsedd effekt.

Vi saknar därför förslag som säkerställer dokumentation även i dessa årskurser.

25.17 Bättre stöd för bedömning, arbetslivsanknytning och koppling till aktuell forskning

Skolor och huvudmän bör få ett utökat stöd för planering och organisering av utbildningen för nyanlända elever. Utbildningen på introduktionsprogram behöver också få en bättre anknytning till arbetslivet och aktuell forskning.

Förslag:

- 1. Det ska vara obligatoriskt för huvudmannen att bedöma nyanlända elevers kunskaper även i gymnasieskolan.*
- 2. Stödmaterial för bedömning av utländsk utbildning ska tas fram av Skolverket i samråd med Universitets- och högskolerådet.*
- 3. Yrkesutbildning inom introduktionsprogrammen ska få en bättre arbetslivsanknytning genom att den hanteras inom ramen för de nationella programråden för gymnasial yrkesutbildning.*
- 4. Det ska finnas ett utvecklingsråd för löpande utveckling av introduktionsprogrammen.*
- 5. Nationella introduktionsprogramsutvecklare ska tillsättas för att ge stöd för utveckling av introduktionsprogram på lokal nivå.*

Attention tillstyrker förslaget att det ska inrättas ett utvecklingsråd för introduktionsprogrammen. Det är viktigt att rådets sammansättning speglar de behov som finns.

25.19 Ämnesbetyg i en ämnesutformad gymnasieskola kan stärka elevers utveckling och underlätta lärares arbete och bör därför beredas vidare

Utredningen bedömer att ett införande av ämnesbetyg i gymnasieskolan har betydande potential att leda till flera förbättringar för elever och lärare. Elevers kunskapsutveckling kan lättare och mer långsiktigt stödjas med ämnesbetyg. Likaså kan lärares arbete underlättas och undervisningen bedrivs utifrån en större helhetssyn. Motsvarande bedömning görs när det gäller gymnasiesärskolan, se avsnitt 25.20. Ämnesbetyg kan införas helt eller delvis. Utredningsunderlag lämnas för två alternativa modeller. Ett införande av ämnesbetyg kan göras antingen enligt en blandad modell med såväl ämnesbetyg som kursbetyg eller enligt en genomgående modell med enbart ämnesbetyg. Båda de beskrivna modellerna är möjliga att införa men utredningen bedömer att en modell för ämnesbetyg i en ämnesutformad gymnasieskola är tydligare. En sådan modell är därför enligt utredningen att föredra. Den ger t.ex. ett mer enhetligt arbetssätt och lika förutsättningar för högskoleförberedande program och yrkesprogram. Frågan är tekniskt komplicerad och bör utredas vidare. Det är av stor vikt att ett utvecklingsarbete ges tillräcklig tid och är långsiktigt.

Förslag:

- 1. En utredning bör tillsättas som får i uppdrag att ta fram författningsförslag vad gäller ett system med ämnesbetyg i gymnasieskolan.*
- 2. Skolverket bör ges ett förberedande uppdrag i syfte att utarbeta förslag vad gäller hur ämnen kan delas upp för att stödja principen om betyg i ett ämne samt förslag till anpassningar av programstrukturer.*
- 3. Ett utvecklingsarbete mot ämnesbetyg måste vara långsiktigt och ges tid. Ytterligare utredning, beredning och implementering bör ges minst tre år.*

Attention ser positivt på förslaget som innebär att en övergång till ämnesbetyg kan komma att ske. Om det kan minska stressen för elever och ge ökade möjligheter till stöd och anpassningar inom utbildningen är det ett förslag som kan gynna vår målgrupp.

25.21 Folkhögskola

När det gäller utredningens bedömning att inga förändringar bör göras av möjligheten för ungdomar under 18 år att gå en folkhögskoleutbildning, vill Attention framhålla att gymnasieskolan ska vara

tillgänglig och ge förutsättningar för alla elever att lyckas. Däremot kan folkhögskola vara ett viktigt alternativ i vissa lägen när det inte fungerar i den vanliga gymnasieskolan och man måste hitta andra framkomliga lösningar. Det är viktigt att den möjligheten finns för de som behöver det.

25.22 Skolverkets arbete med stöd och kompetensutveckling

Huvudmän, rektorer och lärare behöver få ett utökat stöd i sitt arbete med att utveckla kvaliteten i undervisningen och att arbeta elevcentrerat. Utvecklingsinsatser behöver vara effektiva och bör syfta till att bygga kapacitet för lokalt utvecklingsarbete och sprida goda exempel.

Förslag:

- 1. Skolverket bör få i uppdrag att genomföra en satsning på kompetensutveckling för mentorer och när det gäller stöd och stimulans till elever i gymnasieskolan.*
- 2. Skolverket bör ta fram allmänna råd om undervisningens genomförande.*

Attention tillstyrker förslaget att Skolverket bör få i uppdrag att genomföra en satsning på kompetensutveckling för mentorer och när det gäller stöd och stimulans till elever i gymnasieskolan. Att skolans personal har förutsättningar att möta alla elever är avgörande om man vill att alla ungdomar ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning. I grundskolan genomförs just nu en stor specialpedagogisk satsning som syftar till att utveckla lärarnas specialpedagogiska kompetens för att på så sätt möta elevers olika behov. Vi vill se en liknande specialpedagogiska satsning även i gymnasieskolan, och anser att en sådan bör göras även för gymnasieskolans personal.

För att stödja och ge adekvata insatser för den här gruppen elever behövs ökad kunskap om funktionsnedsättningarna och vilka konsekvenser de får samt kunskap i anpassningar och bemötande. Den kunskapen är inte tillräcklig idag hos lärare och inom elevhälsan, vilket leder till en ohållbar skolsituation för många elever. I vår medlemsenkät som genomfördes under hösten 2015 uppgav 12 % av föräldrarna med barn i gymnasieskolan att deras lärare hade tillräckliga kunskaper för att anpassa undervisningen efter barnets behov.⁷ Nästan hälften (45 %) säger att kunskap saknas. Enligt föräldrarna har brister i stödet bland annat lett till sänkta betyg (65 %), eftersläpning i andra ämnen (68 %), hög frånvaro (52 %), att eleven inte vill gå till skolan (48 %). För föräldrarna har det bland annat lett till sämre hälsa (69 %) och att man fått gå ned i arbetstid för att stödja barnet (49 %).

Det senaste året har flera rapporter visat på svårigheter för elever med våra diagnoser och pekat på kunskapsbrister hos skolans personal. En kartläggning gjord på Karolinska Institutets Center of Neurodevelopmental Disorders (KIND)⁸ pekar på att fyra av fem lärare anser att de inte fått tillräcklig kunskap med sig från lärarutbildningen för att kunna bemöta och undervisa grundskoleelever med NPF. Av Skolverkets rapport "Tillgängliga lärmiljöer? En nationell studie av skolhuvudmännens arbete för grundskoleelever med funktionsnedsättning" (2016) framgår också att det finns brister i lärarnas kompetens om pedagogiska konsekvenser av funktionsnedsättningar.

Omkring 7-8 procent av eleverna har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF), till exempel ADHD eller autismspektrumtillstånd. Räkningar visar även elever som har liknande svårigheter, men som inte uppfyller kraven för en diagnos, blir antalet ännu fler. Det är alltså en mycket stor grupp elever vi talar om.

Elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar lever med en ökad sårbarhet och ökad risk för psykisk ohälsa, missbruk och kriminalitet. Ett skolmisslyckande kan slå mycket hårt. Vår erfarenhet och uppfattning är att om skolan fungerade bättre, skulle barn och unga med våra diagnoser inte

⁷ "Fortfarande svår skolgång för många elever med NPF" – en undersökning om hur barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har det i skolan och hur det påverkar familjen, Riksförbundet Attention 2016. 1707 personer besvarade enkäten, men i detta avsnitt redogörs endast för svar från föräldrar som har barn i gymnasieskolan vilket innebär att frågan om kunskap hade 263 svaranden och frågan om konsekvenser av bristande stöd hade 209 respektive 234 svaranden.

⁸ <http://www.aftonbladet.se/debatt/debattamnen/skola/article21609262.ab>

behöva varken vård eller stöd i samma utsträckning som idag. Inte heller deras föräldrar som ofta måste kämpa för att barnet ska få adekvat hjälp med följderna att många drabbas av egen sjukskrivning. Prislappen för skolans tillkortakommanden är omänskligt dyr, både för samhället och för individen. Alltför många över 18 år hamnar i en situation där de varken studerar eller arbetar, vilket ökar på ohälsan och känslan av utanförskap.

Det finns ett klart behov av att både lärarutbildningen och speciallärar- och specialpedagogutbildningarna stärks med utbildning om NPF och specialpedagogik. Här ser vi att förslag saknas.

Övrigt

Samverkan mellan skola och externa aktörer

I betänkandet lyfts betydelsen av en god samverkan mellan skolan och andra aktörer såsom socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Bland annat framhålls att samverkan är en betydelsefull framgångsfaktor i det praktiska arbetet med att motverka studieavbrott. I betänkandet hänvisas till att förslag på området bereds för närvarande i regeringskansliet.

Attention vill med anledning av det betona vikten av att samverkan med externa aktörer kommer till stånd när det finns sådana behov. Elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar kan ha kontakter med såväl vården som socialtjänsten och då är det viktigt att etablerade strukturer för samverkan finns på plats. I det arbetet har rektor och skolledning en viktig roll. Vi ser behov av att skolan är en självklar del i det lagreglerade arbetet kring en samordnad individuell plan (SIP), och vi ser fram emot förslag som säkerställer detta.

Ann-Kristin Sandberg
Förbundsordförande

Riksförbundet Attention – för barn, ungdomar och vuxna med neuropsykiatriska

Riksförbundet Attention är en intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionshinder (NPF) och deras familjer. Vi företräder personer med egna funktionsnedsättningar, anhöriga och personal som möter våra grupper inom t.ex. skola, vård, socialtjänst, arbetsförmedling och försäkringskassa. Bland våra medlemmar finns personer med ADHD, Aspergers syndrom, Tourettes syndrom, Språkstörning samt personer med nedsatt förmåga att läsa, skriva och räkna.